
СЪЗДАВАНЕТО НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ ЗА ВЪГЛИЩА И СТОМАНА

Васил ГЕОРГИЕВ*

CREATION OF THE EUROPEAN COAL AND STEEL COMMUNITY

Abstract: *The present article explores the problems and solutions involved in implementing the first step towards the creation of the European Coal and Steel Community, the first supranational inter-state organization.*

Key words: *European Coal and Steel Community, supranational organization, security, economy*

След Втората световна война европейското единство се превръща от романтична идея в жизнена необходимост, чиято реализация трябва да обезпечи сигурността и да възстанови икономиката на западноевропейските държави.

Проблемите на икономиката и на сигурността са взаимнообусловени. Европейската сигурност е непостижима без икономическо възстановяване, а икономическо възстановяване е невъзможно без европейска сигурност. Двете имат също така еднопосочно решение – изграждането на европейската сигурност и възстановяването и модернизирането на европейската икономика са мислими само в условията на обединение на европейските държави в единна политическа система, а на националните европейските пазари – в общоевропейски пазар.

Създаването на Европейската общност за въглища и стомана (ЕОВС) през 1952 г. е резултат предимно на взаимодействието между правителствата на шестте държави учредителки. Принос имат и влиятелни недържавни политически групи, като Паневропейското движение и обединението на различни движения в Дви-

* Авторът е доцент, доктор във Висшето училище по сигурност и икономика – Пловдив.

жението за европейско единство от 1947 г. Значение имат и събития като Конгреса от Хага (7 – 10 май 1948 г.).¹ Обединителният процес среща и широката подкрепа на Федералното движение в цяла Европа, стремящо се към създаване на европейска федеративна политическа конструкция.

Същевременно изследователите не са на единно мнение относно действителния принос, който имат тези движения за политическа интеграция към процесите от края на 40-те и началото на 50-те години на XX век. Според преобладаващото становище този принос е ограничен² – организациите, стремящи се към федерализиране на Европа, имат поддържаща роля и не представляват значим фактор, благоприятстващ този процес, основно поради обстоятелството, че имат слабо политическо влияние в собствените си държави, докато външната политика към онзи момент следва изключително междуправителствена логика. Обратното, автори като Mason³ и Lipgens⁴ считат, че именно успешното лобиране на групите за европейско обединение имат като резултат преобръщане на европейската политика от политика, насочена към подчинение и отслабване на Германия (каквито са Планът „Моргентау“ от 1944 г. и Планът „Моне“ от 1945 г.), в посока към създаване на силна Германия в обединена Европа (израз на което са Планът „Маршал“ от 1947 г., Планът „Шуман“ от 1950 г., както и неуспешните опити за политическа интеграция от 1952 – 1954 г.). Основната причина за това преобръщане обаче са не толкова усилията на федералистите, колкото обстоятелството, че държавите – участнички в процеса, САЩ и Обединеното кралство преодоляват първоначалното си становище и се обединяват в разбирането си, че Германия трябва да бъде независима и съществена част от европейската архитектура на сигурност. Това по необходимост означава изоставяне на проектите, предвиждащи подчинено положение на Германия, и

¹ **Political** Resolution of the Hague Congress. Congress of Europe: The Hague, May, 1948: Resolutions. London-Paris: International Committee of the Movements for European Unity, 1948, p.p. 5 – 7.

² **Dedman**, Martin J. The Origins and Development of the European Union 1945 – 2008. A history of European integration. 2-nd ed. Routledge, 2010, p. 11; **Milward**, A. S. The Reconstruction of Western Europe, 1945 – 51. Routledge, 1984, p. 302; **Milward**, Alan. The European rescue of a Nation State. 2-nd ed. Routledge, 2009, p.p. 14 – 15.

³ **Mason**, Henry. The European Coal and Steel Community. Experiment in Supranationalism, 1955, Springer-Science+Business Media, B.V., p. 1.

⁴ **Lipgens**, Walter. A History of European Integration: 1945-1947. Vol. 1. The Formation of the European Unity Movement. Clarendon Press, Oxford, 1982.

възприемане на принципа на равнопоставеност между европейските държави в обединението.

Другият изтъкван пример за влиянието на федералистите – приемането през 1952 г. на проекта на договор за европейска отбранителна общност⁵, чийто чл. 38 предвижда, че съществуващата организация е преходна към създаването на федерална или конфедерална организация на държавите членки, на практика се оказва единствената илюстрация за пряко влияние на групите за политическа интеграция върху обединителния процес след края на Втората световна война. Този проектодоговор обаче така и не се реализира поради отхвърлянето му от френското Национално събрание през 1954 г.

Поради изложеното от значение при изследването на проблемите, свързани с европейското обединение, са предимно политическите позиции на заинтересованите правителства на Запада – европейските и това на САЩ.

ЗАПАДНИТЕ ДЪРЖАВИ И ЕВРОПЕЙСКОТО ОБЕДИНЕНИЕ

Германия. Германия играе ключова роля за възстановяването на европейската икономика и обезпечаването на европейската сигурност.

Възстановяването на европейската икономика не би могло да се случи без икономически силна Германия. Това налага премахването на рестрикциите към Германия, наложени от съюзниците след Втората световна война.

Решаването на проблема за сигурността пък изисква определянето на ролята на Германия в рамките на новата европейска архитектура за сигурност. Държавите трябва да обвържат Германия с тази архитектура по начин, който да направи за в бъдеще войната в Европа материално невъзможна.⁶ Освен заплахата за сигурността (основно според Франция), Германия е и част от решението на тази сигурност – тя трябва да намери своето място в защитата на западните държави от надигащата се съветска заплахата – евентуална съветска инвазия би минала първо именно през Германия. През първите години след войната Съветите успяват да установят ко-

⁵ <http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf>

⁶ Изразът е от декларацията „Шуман“, 9.05.1951 г. Материално невъзможна войната би била при създаването на такъв тип политическо и правно устройство, което не просто да санкционира неправомерното действие на нарушителя, а да предотвратява въобще възможността за такова действие.

мунистически правителства в България, Румъния, Полша, Чехословакия и Унгария, както и в източната окупационна зона в Германия. Също така СССР се опитва да наложи своето влияние в Гърция и Финландия. Наред със заплахата, която представлява Сталин, Съветският съюз като изразител на нов социален ред и най-изстрадал победата съюзник има своя авторитет и последователи в част от западноевропейските общества. Затова и комунистическите партии са втори по влияние във Франция и Италия, което допълнително генерира неяснота за посоката на следвоенната западноевропейска политика.

Що се отнася до правителството на Федерална република Германия, подписването на договора за ЕОВС означава връщането на Германия в европейската политика след петгодишна окупация като равноправен партньор⁷ – макар и без да е налице единна германска държава. Германският канцлер Конрад Аденауер за разлика от политическия си опонент, социалдемократа Курт Шумахер, вижда като по-реалистичен приоритет европейското единство, а не германското, чиято реализация в началото на Студената война е невъзможно или най-малкото нежелано. Този възглед, макар далеч да не се приема еднозначно, в крайна сметка надделява.

САЩ. Създаването на единна Европа не е приоритет само на европейските държави. До голяма степен първоначалните обединителни инициативи са основани именно на американските усилия в тази насока.⁸ В това отношение целите на САЩ и на западноевропейските правителства са еднопосочни. Администрацията на Труман има нужда от единен партньор в противопоставянето на съветското настъпление в Източна Европа.

Според американското разбиране съществуването на фрагментирана Европа е неудачно във всяко (политическо, икономическо, военно) отношение. Това разбиране е съставна част от Доктрината „Труман“, чиято цел е глобалното сдържане на геополитическите настъпления на СССР. Планът „Маршал“ от 1947 г. и създаването на Организацията за европейско икономическо сътрудничество (ОЕИС) през 1948 г., която да администрира безвъзмездната помощ от САЩ за Европа, имат за цел именно създаването на междуетропейска търговия и общоевропейски пазар, подобен на този в

⁷ **Mason**, Henry. Op. cit., p. 4.

⁸ **Gilbert**, Mark. Partners and Rivals: Assessing the American Role. – In: *European Union History Themes and Debates*. Editors: Wolfram Kaiser & Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 2010, p. 169 et seq.

САЩ.⁹ В началото, при създаването на ОЕИС, САЩ възлага именно на Съвета на ОЕИС надеждата, че ще се превърне в прототип на бъдещото европейско правителство.¹⁰

В това отношение политиката на САЩ е насочена към насърчаване на европейското единство, което се изразява в подкрепа на създаването на перспективна наднационална групировка под лидерството на Обединеното кралство или Франция, която да създаде общи пазарни правила върху съществена част от територията Европа. Макар да има политическите лостове да влияе върху този процес, правителството на САЩ прави това внимателно, като има предвид несигурното политическо положение в западноевропейските държави, в които общественото мнение би могло да интерпретира евентуален натиск отрицателно, което от своя страна да увеличи съветското влияние в западноевропейските държави.

Една от главните заслуги на американската (и британската) политика е в отстояването на убеждението, че на Европа е необходима независима Германия, изразена в обединяване през 1947 г. на германските окупационните зони на двете държави (т.нар. „Бизония“), премахване на някои от ограниченията и репарациите и създаване на германско правителство.¹¹ Това води и до промяна във френските цели – от подчиняването и обезкръвяването на Германия до създаване на организация, основана на равноправното участие на държавите в една общност. През 1949 г. към Бизония се присъединява и френската окупационна зона (т.нар. „Тризония“), която същата година се преобразува във Федерална република Германия.

Задачата „европейско обединение“ в началото има различно решение според двете водещи европейски държави, на които САЩ възлага надежди за ролята на европейски лидер – Франция и Обединеното кралство.

Франция. Икономиката и сигурността са двете приоритетни рискови области за Франция след 1945 г. Освен икономическото възстановяване за Франция е от жизнено значение и намаляването на несигурността от Германия – възродена Германия представлява големият кошмар на Франция, наслоен с поредица национални ис-

⁹ **Blair**, A. The European Union since 1945. Pearson Education, Limited 2005, p. 43; **Dedman**, Martin J. Op. cit, p. 43.

¹⁰ **Dedman**, Martin J. Op. cit, p.p. 43 – 44.

¹¹ **Hogan**, M. (1987). The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947 – 1952. – In: *Studies in Economic History and Policy: USA in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 364.

торически травми. Франция е нападена от Германия три пъти през предхождащите 75 години. От пазарна гледна точка проблем за Франция е обстоятелството, че не може да се конкурира с въгледобива и стоманопроизводството на Германия.

Затова приоритет на френската политика е създаването на институционална форма на контрол над германския добив на стомана, необходима както от икономическа гледна точка, така и от гледна точка на сигурността. Първоначалната идея на Франция, изразена в Плана „Моне“¹² от 1945 г. (Жан Моне е председател на Плановия комитет на Франция, отговорен за възстановяването на френската икономика), предвижда децентрализиране на Германия и отделяне на части от нея – създаване на нова, независима държава в богатата на въглища и желязна руда Рурска област, която да е под европейски надзор, и присъединяване на Саарска област към Лотарингия, която е дадена под френски контрол през 1944 г.

Планът „Моне“ среща съпротивата на САЩ и Обединеното кралство, доколкото отделянето на Рурска и Саарска област ще доведе до цялостно отслабване на Германия до степен, която ще засили руската позиция. В допълнение на това един такъв общ международен надзор ще включва и СССР, което от своя страна ще даде на правителството на СССР право на глас в окупационните зони на западните съюзници.¹³

Целта, която преследва Франция, е напълно в духа на реалполитиката – отслабване на Германия и германското производство на въглища и стомана за сметка на Франция и френското производство на въглища и стомана. Но именно преработеният реалполитически и меркантилистичен План „Моне“ в крайна сметка е Планът „Шуман“ за създаване на Европейска общност за въглища и стомана. Планът „Моне“ от 1945 г. и Планът „Шуман“ (чийто вдъхновител също е Моне) преследват една и съща цел – намаляване на несигурността на Франция от Германия, но средствата, които предлагат за това, съществено се различават – бъдещето на Европа ще се осъществи не върху основата на подчинена, а на равноправна Германия.

¹² Жан Моне наред с други централни фигури в европейското обединение през началните следвоенни години са едни от основните привърженици на националната държава. Безизходицата при намирането на решение на въпроса за мястото на Германия е един от основните фактори за „конверсията“ във възгледите на Моне, както я нарича Милтард (с. 287) (See: **Plan** for Modernization and Equipment. **Milward**, Alan. The European Rescue... Op. cit., p. 14).

¹³ **Milward**, A. S. The Reconstruction... Op. cit., p. 97.

Обединеното кралство. Що се отнася до Обединеното кралство, то е един от основните пропоненти на европейската интеграция. В крайна сметка обаче Обединеното кралство остава извън първоначалния състав на ЕОВС.

Към онзи момент Обединеното кралство все още има самочувствието на глобална сила, която не може да приеме, че добивът на въглища и производството на стомана могат да бъдат подчинени на комисия от чужденци,¹⁴ които да вземат задължителни решения върху тези отрасли. Обединеното кралство счита своето място като център на няколко важни външнополитически комплекса. На първо място, това са отношенията на Обединеното кралство с британската общност и зоната на лирата стерлинг, представляваща паричен съюз (валутен блок), формиран постепенно през втората половина на XIX век, когато британските колонии започват да обвързват валутите си с британската валута. Тази връзка се счита от правителствата в Лондон за по-перспективна от европейското обединение. На второ място, това са отношенията с англоезичния свят (и най-вече със САЩ), на които Обединеното кралство по стар имперски навик още гледа като на равноправни (отношения). И едва на трето място, идва отношението на Обединеното кралство към европейското обединение.¹⁵

В крайна сметка Обединеното кралство с голямо закъснение установява, че европейското обединение е най-виталният кръг от отношения¹⁶ с участие на Обединеното кралство. През следващото десетилетие отношенията в англоезичния свят (т.е. САЩ – Великобритания) деградират до степен на зависимост на Обединеното кралство, а след 1967 г. започва и разпадането на зоната на лирата стерлинг. И повече от 20 години след създаването на ЕОВС Обединеното кралство най-накрая се присъединява към общността.

Другите държави участници. Интересът на Италия (точно както в случая с Германия) е свързан с връщането ѝ в европейската политика. Отделно от това общият пазар дава достъп на италианската икономика до суровини за индустрията ѝ, както и възможност за свободно движение на италиански работници в бъдещата общност.

Като цяло всички държави учредителки виждат в този процес добрата възможност, която им дава един пазар, в който митата, квотите и другите ограничения ще бъдат постепенно премахнати.

¹⁴ **Mason**, Henry. Op. cit., p. 10.

¹⁵ **WCS**. Conservative party mass meeting. Llandudno, Wales, 19 october 1948.

¹⁶ **Blair**, A. Op. cit., p. 43.

Следва да се отбележи обаче, че почти във всички държави (с изключение на Нидерландия) решението за присъединяване към общността не се приема еднозначно. Без изключение противници на общността са комунистическите партии – те се противопоставят с аргументи, свързани с подчинението на Европа на САЩ, с опасения, че общността е насочена срещу СССР. Различни други политически сили се противопоставят на създаването на наднационална организация, доколкото това означава жертване на суверенитета, на интересите на държавата за сметка на интересите на другите участници, както и поради опасения за бъдещото развитие на националните отрасли. Последното опасение е типично и за браншовите организации, например на стоманопроизводителите в Италия и Франция и на въгледобивниците в Белгия. Това е така, доколкото отпадането на субсидиите за тези индустрии и работата им по чисто пазарни правила е реална заплаха за интересите им и за изградените от тях връзки, правила и практики, които ще се окажат несъвместими с общия пазар и ще подкопаят предимствата, които са имали чрез тях. Пазарните правила обаче са точно това, което искат потребителите на въглища в отношенията си с доставчиците си, тъй като в крайна сметка те са платците на тези субсидии, заради което в крайна сметка тяхната позиция надделява.¹⁷

ПЛАНЪТ „ШУМАН“ И ЕОВС

Две са основните икономически цели пред Плана „Шуман“: единен пазар без национални бариери, който не нарушава междудържавната търговия на държавите членки и в който се спазват правилата на конкуренцията (т.е. без субсидии и друг вид държавни помощи за производителите, без забранени споразумения между предприятията, без концентрации, които да водят до господстващо положение на пазара).

В края на 40-те години става все по-ясно, че Обединеното кралство няма да участва в създаването на общността. Това обстоятелство се отчита и от САЩ, които възлагат на Франция водещата роля в европейското обединение.¹⁸

¹⁷ Става въпрос за противопоставянето между въгледобивната индустрия и индустриите потребители. В крайна сметка Белгия извоюва определен преходен период за прилагане на общоевропейските правила (Вж. напр.: **Mason**, Henry. Op. cit., p. 7).

¹⁸ **Milward**, Alan. The European Rescue... Op. cit., p. 287.

Макар САЩ да са основен двигател на създаването на ОЕИС през 1948 г. като инструмент за администриране на помощите по Плана „Маршал“, американците не полагат усилия за налагането на тази организация като интеграционен модел. Тяхната роля е по-скоро насочваща, отколкото действаща от позицията на най-мощната държава в света. Другата организация, която се създава през 1949 г., – Съветът на Европа, има чисто междуправителствен характер, което означава, че не притежава институционалните механизми да действа като наднационална общност, налагаща единни правила.

Така, на 9 май 1950 г., френският външен министър Робер Шуман, чийто съветник е Жан Моне, предлага производството на въглища и стомана на Германия и Франция да бъде осъществявано под общо ръководство – в смисъл на създаване на общ пазар и единен негов регулатор.

Производството на стомана и въгледобивът са гръбнакът на европейската следвоенна икономика. Това са и отраслите, които в най-голяма степен осигуряват ресурсите на една война. Основната цел е както създаването на обща конкурентна среда в Европа, така и ограничаването на германското производство чрез поставянето му под някаква форма на контрол, който да не позволи държавната намеса и подкрепа да дадат предимство на германската икономика.¹⁹

ЕОВС предлага нов вид организация на сътрудничество между държавите, основано на това, че те предоставят част от своите суверенни права за управление от деветчленен Върховен орган (чл. 8 – 19 от Договора), който следва да е независим от държавите членки (бъдещата Европейска комисия). Други институции на общността са Специалният съвет на министрите (Съветът), състоящ се от представители на правителствата на Шестте (чл. 26 – 30), Общата асамблея (Асамблеята), излъчвана от националните парламенти (чл. 20 – 25), и Съдът (чл. 31 – 45). Въпреки че ЕОВС представлява отраслова общност (макар и на два стратегически отрасъла), в Преамбюла на Договора е посочено, че намеренията на договарящите страни са това сътрудничество да прерасне в по-широка организация²⁰ по пътя на функционалната интеграция чрез поли-

¹⁹ В това отношение причината за подписването на Парижкия договор – защитата на европейските държави от германското производство, отпада едва ли не още преди самото подписване. Още през 1950 г. предлагането на стомана започва да надвишава търсенето, което премахва вероятността от зависимост от германското производство – едно от важните съображения за създаването на ЕОВС.

²⁰ Blair, A. Op. cit., p. 17.

тически ефект на преливане на интеграцията в други сфери (т.нар. „spill-over effect“).

Тази организация на сътрудничество трябва да съществува в полза на сигурността и икономическото възстановяване на Франция и на другите европейски държави, доколкото касае модернизацията на производството им и има за цел да им предостави общ пазар за тези стратегически индустрии. Тя ползва и Федерална република Германия, доколкото ѝ позволява да отхвърли наложените ѝ от съюзниците ограничения.

Създаването на НАТО (1949 г.) и ЗЕС фокусира целта на ЕОВС повече в областта на икономиката, отколкото на сигурността, и като непосредствени задачи пред бъдещата общност се поставя управлението на пазара за въглища и стомана посредством налагане на правилата на свободния пазар и конкурентното право – забрана за тарифни и нетарифни ограничения, забрана за картелни и други антиконкурентни споразумения, контрол върху концентрациите, предотвратяване на субсидии, държавни помощи и други мерки, насочени към подкрепа на националните производители, подкрепа, която е в ущърб на другите участници в общия пазар. Както посочихме обаче, поставянето на разделителна линия между въпросите на икономиката и сигурността дава само схематична представа за отношенията между западните държави и не отчита взаимозависимостта между тези два социални сектора.

Преценката на Обединеното кралство, че тази нова общност няма перспективите на сътрудничеството в британската общност, нито значението на британско-американските отношения за сигурността (за които ОК залага на НАТО), в крайна сметка се оказва погрешна, като тази грешка отнема много години за нейното коригиране. Следва да се отбележи, че Обединеното кралство дори не е консултирано от Шуман²¹ за декларацията заради опасенията на Шуман, че това би могло да осуети начинанието.

Дискусиите в националните парламенти по отношение на ратификацията на договора разкриват както ентусиазма на поддръжниците, така и страховете, недоверието и подозрителността на опонентите на Договора.

Заслужава си да се отбележат ентусиазираните квалификации на неговите поддръжници²². Конрад Аденауер го нарича „първия момент, в който държавите отделят част от своя суверенитет

²¹ Ibid, p. 18.

²² Повече за дискусиите в парламентите на Шестте въвв: **Mason**, Henry. Op. cit., p. 13 et seq.

на наднационална институция“. Европейската общност за въглища и стомана е наречена „правен субект от предфедерална структура“ (нидерландският министър на икономическите работи Ян ван дер Бринк), „разрушаване на догмата за абсолютния характер на суверенитета“ (Пол-Анри Спаак). Макар от гледна точка на днешните разбирания за суверенитета и за характера на ЕС тези изказвания да изглеждат прекалени, те изразяват добре духа на епохата и съзнанието на създателите за това, което са учредили.

Договорът е квалифициран от опонентите като скриващ истинските геополитически мотиви на Франция (най-вече в Германия) или на САЩ. Според други опоненти Договорът открива вратата пред нова германска хегемония. Широко се дискутират възможните „коалиции“ между различни групи държави в ущърб на друга държава. Комунистите виждат в Договора обслужване на американските интереси и антисъветска насоченост.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Парижкият договор от 1951 г., както повечето договори, представлява проект на желаното поведение на участниците в него. Това означава, че от действията на страните ще стане ясно с какво съдържание той ще бъде запълнен – дали тези отношения ще се развият въобще и ако се развият, дали ще вървят по предназначения план. Самата норма не съдържа гаранции за това, че заложеният в нея проект ще се изпълни, доколкото това зависи от намирането на общи интереси и действия на държавите – обстоятелство, чието развитие към момента на подписването на един договор трудно може да се оцени в каква степен ще се осъществи.

ЕОВС не успява да създаде общия пазар, който предвижда държавите да продължават да субсидират производствата, банките да отпускат преференциални заеми на индустрията срещу споразумения, които могат да се окажат като кризисни картели. Отделно от това географските пазари на стомана (т.е. териториите с относително хомогенни като условия търсене и предлагане) остават предимно национални. Въпреки това Върховният орган действа в рамките на своята компетентност, като ликвидира част от съществуващите забранени споразумения.

Значението на създаването на ЕОВС от гледна точка на бъдещата европейска архитектура е в три насоки.

На първо място, това е първата наднационална интеграционна организация в света, отличаваща се от обикновените междуна-

родни организации, които съществуват на принципа на междуправителственото сътрудничество и където решенията се взимат с единодушие. Съответно на това тя притежава оригинален институционален механизъм, на който е делегирана нормотворческа компетентност, приложима пряко в държавите членки.

На второ място, това е организация, която има своите корени в обезпечаването на сигурността на държавите членки както поради спецификата на обединяваните отрасли, така и поради ясно изразения стремеж на държавите учредителки да считат създаването на ЕОВС като първа стъпка за изграждането на отбранителна и политическа общност на западноевропейския регион – такава, която в един момент ще притежава единна външна политика и единна политика на сигурност.

На трето място, както е посочено в самата Декларация „Шуман“, „обединяването на производството на въглища и стомана веднага ще създаде база за икономическо развитие като първа стъпка към европейска федерация“, т.е. създаване на такава политическа система, в която въпросите на външните работи и сигурността ще бъдат решавани наднационално.

Именно тези съображения водят държавите през същата 1952 г., в която влиза в сила Договорът за ЕОВС към изработването на проекта на договор за европейска отбранителна общност.

Литература

1. **Blair, A.** The European Union since 1945. Pearson Education Limited 2005.
2. **Dedman, Martin J.** The Origins and Development of the European Union 1945 – 2008. A history of European integration. 2-nd ed. Routledge, 2010.
3. **Gilbert, Mark.** Partners and Rivals: Assessing the American Role. – In: *European Union History Themes and Debates*. Editors: Wolfram Kaiser & Antonio Varsori. Palgrave Macmillan, 2010.
4. **Hogan, M.** (1987). The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe 1947 – 1952. – In: *Studies in Economic History and Policy: USA in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. **Lippens, Walter.** A History of European Integration: 1945 – 1947. Vol. 1. The Formation of the European Unity Movement. Clarendon Press, Oxford, 1982.
6. **Mason, Henry.** The European Coal and Steel Community. Experiment in Supranationalism, 1955. Springer-Science+Business Media, B.V.
7. **Milward, A. S.** The Reconstruction of Western Europe, 1945 – 51. Routledge, 1984.

8. **Milward**, Alan. The European rescue of a Nation State. 2-nd ed. Routhledge, 2009.

9. **Political** Resolution of the Hague Congress. Congress of Europe: The Hague, May, 1948: Resolutions. London-Paris: International Committee of the Movements for European Unity, 1948.

10. **WCS**. Conservative party mass meeting. Llandudno, Wales, 19 october 1948.

11. <http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf>